

۱۶

گزارش فصلی تحولات اقتصاد ایران

شماره ۱۶ | مهر ۱۳۹۸

تذکر

آمار و اطلاعات استفاده شده در این گزارش جدیدترین و به‌روزترین آمار و اطلاعاتی است که در زمان انتشار آن (۱۵ مهر ۱۳۹۸) از منابع معتبری که در متن یا زیرنویس‌ها ذکر شده‌اند قابل دسترسی بوده است. آمار، اطلاعات و تحلیل‌های ارائه شده در این گزارش صرفاً جنبه اطلاع رسانی داشته و هیچ مسئولیت یا تعهدی را از سوی بانک خاورمیانه و یا سازمان‌ها و افراد وابسته به آن ایجاد نمی‌نماید.

فهرست مطالب

۲	اقتصاد ایران در یک نگاه
۱	بخش واقعی
۲	قیمت‌ها و تورم
۳	تراز پرداخت‌ها
۴	بازار ارز
۵	متغیرهای پولی و اعتباری
۶	وضعیت مالی دولت
۷	بازار سرمایه
۸	سایر تحولات

یادداشت: در این گزارش هر جا نرخ رشد متغیری ارائه شده، منظور درصد تغییر آن متغیر در دوره یا مقطع مورد بحث نسبت به دوره یا مقطع مشابه در سال قبل از آن است، مگر این که خلاف آن ذکر شده باشد. برای مثال، منظور از «رشد درآمدهای نفتی در بهار ۱۳۹۸»، درصد تغییر این درآمدها در بهار ۱۳۹۸ نسبت به بهار ۱۳۹۷ است.

نسخه الکترونیکی این گزارش و شماره‌های قبل از آن در آدرس زیر قابل دسترسی است:

<http://middleeastbank.ir/page/EconomicReports>

اقتصاد ایران در یک نگاه

شاخص	بهار ۱۳۹۷	تابستان ۱۳۹۷	پاییز ۱۳۹۷	زمستان ۱۳۹۷	سال ۱۳۹۷	بهار ۱۳۹۸	تابستان ۱۳۹۸
مشارکت و بیکاری (درصد)							
نرخ مشارکت جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر	۴۱/۱	۴۰/۹	۴۰/۵	۳۹/۵	۴۰/۵	۴۰/۶	-
نرخ بیکاری جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر	۱۲/۱	۱۲/۲	۱۱/۷	۱۲/۱	۱۲/۰	۱۰/۸	-
نرخ بیکاری جوانان ۱۵ تا ۲۴ ساله	۲۸/۳	۲۷/۲	۲۷/۰	۲۸/۱	۲۷/۷	۲۶/۵	-
نرخ رشد تولید ناخالص داخلی و زیربخش‌های آن به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۰ (درصد)							
تولید ناخالص داخلی	۱/۶	-۱/۰	-۱۱/۴	-۸/۴	-۴/۹	-	-
صنایع و معادن	۰/۵	-۲/۷	-۲۱/۱	-۱۵/۰	-۹/۶	-	-
کشاورزی	-۰/۴	-۳/۴	-۱/۸	۱/۴	-۱/۵	-	-
خدمات	۲/۸	۱/۳	-۱/۸	-۲/۱	۰/۰	-	-
تولید ناخالص داخلی بدون نفت	۱/۸	-۱/۵	-۵/۴	-۴/۱	-۲/۴	-	-
تشکیل سرمایه ثابت ناخالص (به قیمت بازار)	۰/۳	-۵/۶	-۶/۳	-۱۰/۷	-۵/۶	-	-
نفت (هزار بشکه در روز)							
متوسط تولید*	۳,۸۱۳	۳,۶۰۳	۲,۹۹۳	۲,۷۲۵	۳,۲۸۳	۲,۴۰۹	-
متوسط صادرات	۲,۳۹۰	-	-	-	-	-	-
نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه (درصد)							
رشد شاخص بهای مصرف‌کننده (۱۳۹۵=۱۰۰)	۸/۵	۱۹/۷	۳۵/۰	۴۳/۱	۲۶/۸	۵۱/۳	۴۱/۳
رشد شاخص بهای تولیدکننده (۱۳۹۵=۱۰۰)	۲۵/۰	۳۹/۷	۵۶/۱	۶۶/۳	۴۷/۵	۶۹/۵	-
تراز پرداخت‌ها (میلیون دلار)							
صادرات نفتی	۲۰,۹۸۰	-	-	-	-	-	-
صادرات غیرنفتی	۸,۳۵۶	-	-	-	-	-	-
واردات کالا	۱۶,۳۵۳	-	-	-	-	-	-
تراز حساب کالا	۱۲,۹۸۳	-	-	-	-	-	-
تراز بازرگانی غیرنفتی	-۷,۳۳۰	-	-	-	-	-	-
تراز حساب جاری	۱۱,۰۶۱	-	-	-	-	-	-
تراز حساب سرمایه	-۵,۲۶۳	-	-	-	-	-	-
تغییر در ذخایر بین‌المللی	۳,۹۳۳	-	-	-	-	-	-
نرخ برابری دلار آمریکا با ریال (متوسط طی دوره)							
در بازار آزاد**	۶۰,۳۶۵	۱۰۳,۴۴۴	۱۳۲,۷۴۸	۱۱۸,۷۸۶	۱۰۶,۲۲۹	۱۳۶,۷۶۲	۱۱۹,۳۹۵
در بازار بین بانکی (رسمی)	۴۱,۳۹۲	۴۲,۶۴۶	۴۲,۰۰۰	۴۲,۰۰۰	۴۲,۰۵۶	۴۲,۰۰۰	۴۲,۰۰۰
متغیرهای پولی و اعتباری (هزار میلیارد ریال - در انتهای دوره)							
پایه پولی	۲,۱۸۶/۶	۲,۳۶۵/۵	۲,۴۳۶/۰	۲,۶۵۶/۹	۲,۶۵۶/۹	۲,۷۴۴/۳	-
بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی	۱,۳۹۷/۱	۱,۵۰۶/۵	۱,۴۹۷/۹	۱,۳۸۱/۷	۱,۳۸۱/۷	۱,۳۴۵/۵	-
خالص بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی	۸۲/۸	۸۲/۴	۱۳۲/۷	۲۹۲/۰	۲۹۲/۰	۴۱۴/۸	-
نقدینگی	۱۵,۸۲۷/۵	۱۶,۷۲۳/۷	۱۷,۶۴۵/۸	۱۸,۸۲۸/۹	۱۸,۸۲۸/۹	۱۹,۷۹۹/۱	-
حجم پول	۲,۰۵۹/۵	۲,۴۳۶/۷	۲,۴۴۶/۲	۲,۸۵۲/۳	۲,۸۵۲/۳	۳,۰۰۸/۷	-
سپرده‌های دیداری	۱,۶۳۵/۵	۱,۹۹۱/۷	۱,۹۹۱/۲	۲,۳۰۴/۸	۲,۳۰۴/۸	۲,۶۰۶/۵	-
سپرده‌های غیردیداری	۱۳,۷۶۸/۰	۱۴,۲۸۷/۰	۱۵,۱۹۹/۶	۱۵,۹۷۶/۶	۱۵,۹۷۶/۶	۱۶,۶۹۰/۴	-
وضعیت مالی دولت (هزار میلیارد ریال)							
درآمدها	۵۹۰/۶	۶۷۶/۱	۶۳۹/۴	-	-	-	-
درآمدهای مالیاتی	۲۲۵/۹	۲۷۷/۵	۲۶۷/۸	-	-	-	-
درآمدهای نفتی	۳۲۶/۰	۳۰۴/۶	۲۶۳/۶	-	-	-	-
سایر درآمدها	۳۸/۷	۹۴/۰	۱۰۸/۰	-	-	-	-
هزینه‌ها***	۸۸۰/۷	۷۵۸/۳	۷۱۸/۲	-	-	-	-
پرداخت‌های جاری	۵۸۸/۱	۷۲۱/۸	۶۲۹/۹	-	-	-	-
پرداخت‌های عمرانی	۲۲۶/۷	۳۹/۷	۵۴/۶	-	-	-	-
تراز بودجه	-۲۹۰/۱	-۸۲/۲	-۷۸/۸	-	-	-	-
بورس اوراق بهادار تهران (در آخرین روز دوره)							
شاخص کل	۱۰,۸۸۷۳	۱۶۰,۵۳۸	۱۵۶,۰۸۳	۱۷۸,۶۵۹	۱۷۸,۶۵۹	۲۳۴,۸۷۹	۳۰۲,۱۰۴
شاخص مالی	۱۲۰,۸۳۷	۱۶۵,۳۵۹	۱۷۲,۷۱۸	۲۰۵,۲۶۶	۲۰۵,۲۶۶	۲۹۵,۱۷۹	۳۶۴,۵۷۹
شاخص صنعت	۹۸,۴۷۶	۱۴۶,۲۶۴	۱۴۱,۲۰۶	۱۶۱,۰۳۱	۱۶۱,۰۳۱	۲۰۹,۴۹۷	۲۷۰,۷۶۹
ارزش بازار (هزار میلیارد ریال)	۴,۲۱۳	۶,۱۲۴	۵,۹۲۴	۶,۸۳۰	۶,۸۳۰	۸,۹۳۳	۱۱,۰۴۵

مأخذ: گزارش‌های مختلف بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، مرکز آمار ایران و شرکت بورس اوراق بهادار تهران

* بر اساس گزارش‌های اوپک (منابع ثانویه)

** قیمت دلار آمریکا در بازار آزاد پس از سیاست ارزی جدید دولت و از ۲۱ فروردین ۱۳۹۷ بر اساس نرخ بازار غیررسمی در نظر گرفته شده است.

*** اختلاف بین کل هزینه‌ها و حاصل جمع پرداخت‌های جاری و عمرانی به دلیل تنخواه‌گردان‌های پرداخت شده است.

۱. بخش واقعی

داشت که خود تقاضای نهادهای متعدد تولیدی در این بخش را کاهش خواهد داد. همچنین کاهش درآمدهای نفتی دولت، کاهش مصرف و تقاضای بخش دولتی را هم به دنبال خواهد داشت. بنابراین احتمالاً در این سال افزایش ظرفیت‌های خالی تولید یکی از چالش‌های پیش‌روی اقتصاد کشور باشد.

در بلندمدت، یکی از عوامل مهم تأثیرگذار بر رشد اقتصادی، سرمایه‌گذاری است. روند نسبت سرمایه‌گذاری به تولید ناخالص داخلی در طول بیش از دو دهه اخیر کاهنده بوده و در دو سال اخیر این روند نزولی شدت بیشتری هم گرفته است. بر اساس گزارش مرکز آمار این نسبت در سال گذشته به ۱۴ درصد افت کرده است. کاهش نرخ رشد موجودی سرمایه به کاهش این نسبت منجر می‌شود. در اقتصاد ایران همبستگی شدیدی بین درآمدهای نفتی و میزان سرمایه‌گذاری وجود دارد و تکان‌های منفی نفتی موجب محدودیت منابع مالی لازم برای سرمایه‌گذاری می‌شود. علاوه بر این، محیط کسب و کار نامناسب موجب خروج سرمایه‌گذاران خصوصی از بخش‌های تولیدی و مولد می‌شود. عامل بسیار مهم دیگر در رشد اقتصادی، بهره‌وری عوامل تولید است. بهره‌وری در استفاده از عوامل تولید به سطح تکنولوژی، زیرساخت‌های قانونی و نهادی مثل شفافیت و پیش‌بینی‌پذیری سیاست‌ها، قوانینی مثل قانون کار و تجارت و مکانیسم‌های تخصیص منابع و انواع حمایت‌های دولتی وابسته است. بخشی از افزایش در بهره‌وری عوامل تولید ناشی از واردات تکنولوژی در قالب واردات کالاهای سرمایه‌ای و واسطه‌ای و همچنین ارتقای توان اداره کسب‌وکارها در نتیجه یادگیری از شرکای خارجی، در صنایع بزرگی مثل نفت و گاز است که تحریم‌های بین‌المللی آن را تضعیف می‌کند. تخصیص ارز دولتی یا تسهیلات با نرخ ترجیحی به برخی فعالیت‌ها، و حمایت‌های دولتی غیراصولی از برخی صنایع نیز از جمله عواملی هستند که رشد بهره‌وری را در اقتصاد ایران به شدت محدود کرده‌اند. بنابراین شرایط فعلی اقتصاد کشور از بهبود قابل توجه در رشد اقتصادی پایدار حکایت ندارد.

سرمایه‌گذاری: بر اساس آمار اعلام شده از سوی وزارت صنعت، معدن و تجارت، در چهار ماه منتهی به تیر ماه سال جاری در مجموع ۸,۳۵۵ فقره جواز تأسیس در بخش صنعت صادر شده که نسبت به مدت مشابه سال قبل رشدی بیش از ۲۴ درصد داشته است. سرمایه‌گذاری پیش‌بینی شده برای جوازهای تأسیس صادره نیز در مدت زمان مورد بررسی بیش از ۹۷۰ هزار میلیارد ریال است که نسبت به سال گذشته رشدی ۲۶/۳ درصدی نشان می‌دهد. البته این آمار مربوط به مجوز تأسیس و پیش‌بینی سرمایه‌گذاری بوده و تا اقدام واقعی برای آن راه زیادی دارد. حتی در برخی موارد ممکن است این مجوزها از ابتدا به قصد ورود سرمایه و راه‌اندازی صنعت مورد نظر گرفته نشده باشد و هدف استفاده از برخی مزایای آن باشد. از طرفی تعداد پروانه‌های بهره‌برداری نیز در این چهار ماه ۱,۹۱۰ عدد (۱,۰۲۹ فقره ایجاد و ۸۸۱ فقره توسعه‌ای) بوده که از لحاظ تعداد ۱۶/۵ درصد رشد و از لحاظ سرمایه‌گذاری ۵۴/۵ درصد افت داشته است. از این آمار می‌توان نتیجه گرفت که بیشتر پروانه‌های بهره‌برداری مجوز گرفته شده در چهار ماه نخست امسال به صنایع کوچک و متوسط تعلق دارد که سرمایه کمتری نیاز دارند. همچنین از مجموع پروانه‌های بهره‌برداری صادره در مدت زمان مورد بررسی، بیشترین سرمایه محقق شده با بیش از ۳۹ هزار میلیارد ریال به گروه صنعتی محصولات غذایی و آشامیدنی‌ها اختصاص داشته است که حدود ۳۱/۳ درصد از سرمایه‌گذاری کل گروه‌های صنعتی را شامل می‌شود. جدول ۱ سرمایه‌گذاری پیش‌بینی شده برای جوازهای تأسیس صادر شده و همچنین سرمایه محقق شده در پروانه‌های بهره‌برداری مجوز داده شده را در چهار ماهه نخست امسال و سال گذشته نشان می‌دهد.

در سه ماهه نخست سال ۱۳۹۸ رشد اقتصادی بدون نفت کشور حدود ۰/۴ درصد بوده است. ارزش افزوده بخش کشاورزی به قیمت‌های ثابت ۶/۵ درصد نسبت به مدت مشابه سال قبل رشد داشته و بخش صنعت و معدن نیز از این لحاظ بدون تغییر مانده است. این تنها آمار است که تا زمان نهایی شدن این گزارش از جزئیات رشد اقتصادی امسال آن هم به صورت غیررسمی و از طریق اظهار نظر رئیس کل بانک مرکزی و سخنگوی دولت عنوان شده است. با این حال پیش‌بینی نهادهای بین‌المللی از رشد اقتصادی ایران (با احتساب بخش نفت) در سال ۱۳۹۸ چندان مثبت نیست. بانک جهانی رشد تولید ناخالص داخلی ایران در سال ۲۰۱۹ (از دی ۱۳۹۷ تا دی ۱۳۹۸) را منفی ۸/۷ درصد و صندوق بین‌المللی پول آن را منفی ۶/۰ درصد تخمین زده‌اند که البته بخش نفت در منفی شدن آن قطعاً نقش مهمی داشته است. طبق آخرین گزارش رسمی منتشر شده توسط مرکز آمار، در سال ۱۳۹۷ اقتصاد ایران با رکود تومی سختی مواجه بوده است. در این سال در مجموع ۲۴,۲۹۴ هزار میلیارد ریال ارزش افزوده در کشور ایجاد شده که به قیمت‌های ثابت ۴/۹ درصد کمتر از سال قبل از آن است. بدون لحاظ کردن بخش استخراج نفت و گاز طبیعی، رشد اقتصادی این سال به منفی ۲/۴ درصد می‌رسد که از انقباض شدیدتر بخش نفت نسبت به متوسط سایر بخش‌ها در پی تحریم‌های بین‌المللی حکایت دارد. محدودیت‌های خارجی البته منحصر به بخش نفت نبود و بسیاری از مبادلات اقتصادی در حوزه‌های غیرنفتی را نیز در بر می‌گرفت. در پی آن تقویت همکاری و جذب سرمایه‌گذاری خارجی در صنایع و معادن و انجام فعالیت‌های بانکی به شدت سخت شد و اقتصاد ایران را دچار چالش‌های بیشتری کرد. علاوه بر محدودیت‌های خارجی که عمدتاً سمت عرضه اقتصاد را به چالش کشیده بود، عمده چالش‌های داخلی نیز در این سال به سمت عرضه معطوف می‌شد. قوانین غیرشفاف و کم‌ثبات پیش‌روی فعالان اقتصادی، دخالت‌های بیش از حد دولت در امور مختلف بنگاه‌ها از جمله قیمت‌گذاری محصولات و تغییر مداوم مقررات تجاری و ارزی تنها بخشی از مشکلات محیط کسب‌وکار هستند که به طور معمول در محیط اقتصادی کشور وجود دارند و در برخی از سال‌ها مثل سال ۱۳۹۷ و هم‌زمان با تحریم‌های خارجی خود را بیشتر نشان می‌دهند. علاوه بر این، در سال گذشته برخی سیاست‌ها و اقدامات دولت نظیر تخصیص ارز با قیمتی پایین‌تر از قیمت بازار آزاد و ممنوعیت‌های صادراتی برای برخی کالاهای تولید داخل نیز نقش مهمی در افت تولید داشتند.

با توجه به محدود شدن یا حداقل تأخیر بیش از پیش انتشار بسیاری از آمار و ارقام اقتصادی از سوی نهادهای رسمی، پیش‌بینی عملکرد بخش حقیقی کشور در سال ۱۳۹۸ حتی به صورت کلی و حدودی هم بیشتر بر مبنای حدس و گمان خواهد بود. با این حال می‌توان گفت که تلاطم‌ها و نااطمینانی‌ها سال گذشته در سال جاری به مراتب کمتر بوده و شرایط سمت عرضه حداقل نامطلوب‌تر از پارسال نیست. ثبات نسبی بازار ارز در نیمه نخست امسال که انتظار چندانی هم برای آن بین رفتن آن در ادامه سال نیست، نقش بسیار مهمی در بهبود هر چند جزئی محیط اقتصاد کشور نسبت به سال گذشته داشته است. با این حال به نظر می‌رسد که در سال ۱۳۹۸ مشکلات به سمت بخش تقاضا هم سرازیر شده باشد که نتیجه آن ایجاد ظرفیت‌های خالی تولید خواهد بود. از یک طرف تحریم‌ها صادرات بسیاری از محصولات نفتی و غیرنفتی را محدود کرده و از طرف دیگر هجوم تقاضای سال گذشته که در پی انتظارات تومی شدید احاد اقتصادی به وجود آمده بود، طبیعتاً از شدت تقاضا در امسال می‌کاهد. همچنین، رکود شدید معاملات و افت قیمت اسمی در بخش مسکن در نیمه نخست امسال کاهش سرمایه‌گذاری در این بخش را به همراه خواهد

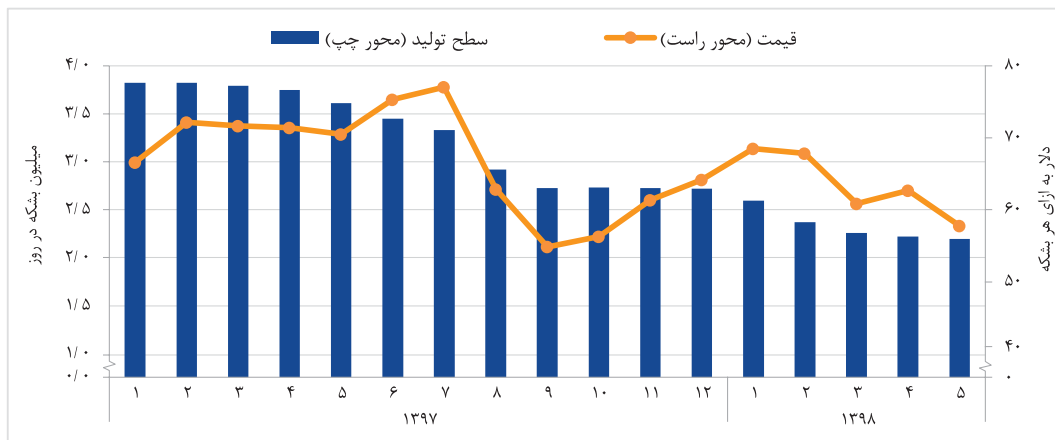
جدول ۱- سرمایه مجوزهای صادره (میلیارد ریال)

درصد تغییر	چهار ماهه نخست ۱۳۹۸	چهار ماهه نخست ۱۳۹۷
۲۶/۳	۹۷۰,۲۴۸	۷۶۸,۲۶۷
-۵۴/۵	۱۲۵,۴۸۷	۲۷۵,۸۷۹

ماخذ: گزارش مقدماتی عملکرد ۴ ماهه اول ۱۳۹۸، وزارت صنعت، معدن و تجارت

نیز به آن اختصاص نمی‌یابد. با این حال برخی خبرگزاری‌ها سعی می‌کنند با استفاده از منابع غیررسمی مانند داده‌های شرکت اطلاعات انرژی و ردیابی کیپلر (Kpler) این مقدار را تخمین بزنند. بر اساس یکی از این تخمین‌ها، صادرات نفت ایران در شهریور امسال به حدود ۲۰۰ هزار بشکه در روز تنزل یافته که حتی در زمان جنگ ایران با عراق هم بی‌سابقه بوده است. قیمت نفت خام سنگین ایران که بعد از یک افت شدید در شهریور سال ۱۳۹۷، از آذرماه این سال شروع به رشد کرده بود، در فروردین ۱۳۹۸ به ۶۸/۵ دلار به ازای هر بشکه رسید و سپس با ادامه روند کاهشی، در مرداد رقم ۵۷/۸ دلار را ثبت کرد که تقریباً برابر اوایل زمستان سال گذشته است. با این حال در شرایط تحریمی موجود، فروش نفت ایران احتمالاً با تخفیف‌های قابل توجه و هزینه‌های مبادلاتی بیش از حالت مرسوم همراه است. نمودار ۱ متوسط تولید روزانه در هر ماه و متوسط قیمت ماهانه نفت خام ایران را نشان می‌دهد.

نمودار ۱- متوسط تولید روزانه نفت خام و متوسط قیمت نفت سنگین ایران

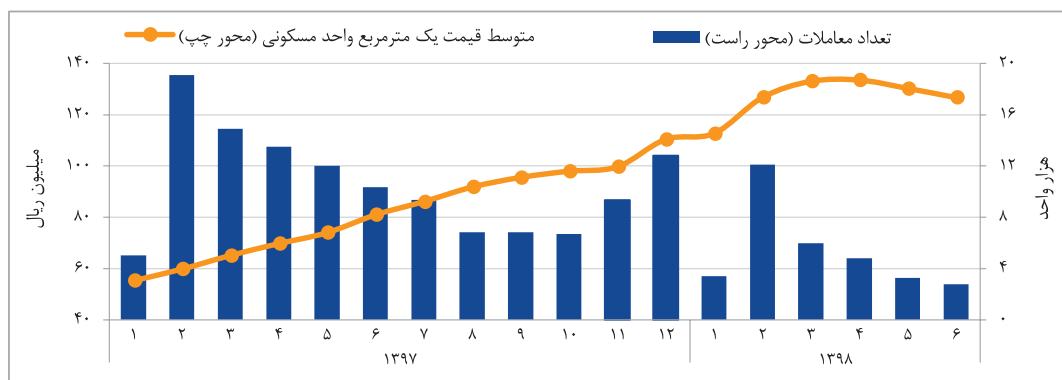

مأخذ: گزارش‌های ماهانه اوپک از بازار نفت، آمار تولید بر اساس منابع ثانویه
* داده‌های موجود در گزارش اوپک بر اساس ماه‌های میلادی بوده که در اینجا به طور تقریبی با ماه‌های شمسی جایگزین شده است.

مقایسه با ماه فروردین هر سال که به دلایل مختلف معاملات مسکن افت شدیدی دارد، تعداد ۲۸۰۰ معامله ثبت شده در شهریور امسال کمتر بوده که خود حاکی از شرایط خاص بازار مذکور در اواسط سال ۱۳۹۸ است. از یک طرف ثبات نسبی بازار ارز و طلا و ناپذیرانی قابل ملاحظه از آینده بازارها موجب شده است که دارایی‌های نقدشونده محبوبیت بیشتری داشته باشند و لذا سرمایه‌گذاری و سفته‌بازی در بازار مسکن جذابیت کمتری پیدا کند و از طرف دیگر افت شدید قدرت خرید موجب شده که بخشی از متقاضیان مصرفی به ناچار از بازار خرید مسکن دور شوند و به گزینه‌های دیگری مثل اجاره فکر کنند. از این رو تقاضای خرید مسکن از جهات مختلف با افت همراه شده و این امر خود را در کاهش بی‌سابقه تعداد معاملات نشان داده است. نمودار ۲ روند تحولات قیمت و تعداد معاملات در شهر تهران را از ابتدای سال ۱۳۹۷ تا نیمه نخست امسال نشان می‌دهد.

مسکن: بازار مسکن شهر تهران در شهریور امسال برای دومین ماه پیاپی با افت قیمت اسمی همراه بود. متوسط قیمت یک متر مربع واحد مسکونی در تهران که در تیرماه به اوج ۱۳/۳ میلیون تومان رسیده بود، طی دو ماه کاهش در شهریور به ۱۲/۷ میلیون تومان بازگشت که افت قابل توجهی محسوب می‌شود. در مقایسه با ماه مشابه سال قبل نیز اگرچه متوسط قیمت در شهریور امسال ۵۶/۵ درصد بیشتر از رقم مشابه در شهریور سال ۱۳۹۷ است، این نرخ رشد نقطه به نقطه برای چهارمین ماه متوالی در حال کاهش بوده و از تمامی ارقام متناظر در ۱۲ ماه گذشته کمتر است. از لحاظ حجم معاملات، تعداد معاملات ثبت شده در شهریورماه رکورد کاهشی جدیدی را به ثبت رسانده و از ابتدای سال ۱۳۹۱ (که آمار سامانه معاملات املاک و مستغلات در دسترس است) کمترین مقدار بوده است. به بیان دیگر، حتی در

نمودار ۲- متوسط قیمت یک متر مربع واحد مسکونی معامله شده و تعداد معاملات ثبت شده در شهر تهران

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزارش بازار مسکن شهر تهران، شماره‌های مختلف

بنابراین، وضعیت اشتغال زنان در بازار کار کشور که در چند سال اخیر اندکی رو به بهبود بود، پسررفت داشته و مشارکت این بخش از جامعه در فعالیت‌های اقتصادی با افت روبه‌رو شده است. از جمعیت حدود ۳/۰ میلیون نفری بیکاران کشور در بهار امسال، ۴۰/۳ درصد فارغ التحصیل آموزش عالی بوده‌اند که نشان می‌دهد تحصیلات دانشگاهی به طور کلی نه تنها برای همه تسهیل‌گر ورود به بازار کار نبوده، بلکه برای گروهی حتی یکی از عوامل سخت‌تر شدن پیدا کردن کار مناسب بوده است. این موضوع برای زنان شرایط بسیار نگران‌کننده‌تری را نشان می‌دهد. نزدیک به ۶۵ درصد زنانی که موفق به یافتن شغل نشده‌اند، دارای مدرک دانشگاهی بوده‌اند. این رقم از یک جهت می‌تواند بیانگر این باشد که از زنانی که ادامه تحصیل ندادند، برخی وارد بازار کار هم نشده‌اند و لذا دنبال کار نبوده‌اند که آمار آن‌ها جزو بیکاران محاسبه شود. اما از طرف دیگر این آمارها می‌تواند بیانگر متناسب نبودن تحصیلات تکمیلی با نیاز بازار کار کشور، خصوصاً برای زنان باشد. همچنین در بهار امسال ۲/۲ میلیون نفر از مردان و ۰/۲ میلیون نفر از زنان دارای اشتغال ناقص بوده‌اند، به این معنی که با وجود تمایل و توان کار بیشتر، کمتر از ۴۴ ساعت در هفته مشغول به کار بوده‌اند. سهم اشتغال ناقص در این فصل (۱۰/۰ درصد) اندکی کمتر از بهار سال گذشته بوده است. جدول ۲ برخی شاخص‌های اصلی بازار کار کشور در بهار امسال را با فصل مشابه سال گذشته مقایسه می‌کند.

بررسی شاخص کرایه مسکن اجاری در شهر تهران در شهریور سال جاری از رشد ۳۱/۴ درصدی آن نسبت به ماه مشابه سال قبل حکایت دارد. شاخص اجاره‌بها به طور معمول رشد مثبت دارد و آهسته و پیوسته حتی در دوران رکود افزایش می‌یابد. در دوران رونق معمولاً با تأخیر نسبت به رشد قیمت و با نرخ رشد کمتر، افزایش نرخ اجاره‌بها شدت می‌گیرد. در شش ماهه نخست سال جاری نیز با وجود افت نرخ رشد نقطه‌به‌نقطه قیمت مسکن، رشد اجاره‌بها فزاینده بوده و از ۲۱/۹ درصد در فروردین به ۳۱/۴ درصد در شهریور رسیده است. انتظار می‌رود با کاهش رشد قیمت، اجاره‌بها نیز در ماه‌های آینده با سرعت کمتری رشد داشته باشد.

نیروی کار: بر اساس گزارش اخیر مرکز آمار، در بهار ۱۳۹۸ نرخ بیکاری کشور بهبود قابل ملاحظه‌ای داشته و با ۱/۳ واحد درصد کاهش نسبت به بهار سال گذشته به ۱۰/۸ درصد رسیده است. با این حال نرخ مشارکت اقتصادی نه تنها بهبودی نداشته، بلکه با افت ۰/۵ واحد درصدی همراه بوده و به ۴۰/۶ درصد رسیده است. به بیان دیگر، اگرچه حدود ۳۶۵ هزار نفر از جمعیت بیکار کشور کم شده، تنها ۳۲۱ هزار نفر به جمعیت شاغل اضافه شده است و ۴۳ هزار نفر نیز به طور خالص از بازار نیروی کار کشور خارج شده‌اند. نکته قابل توجه این که کاهش جمعیت فعال تنها از ناحیه خروج زنان (۱۷۰ هزار نفر) از بازار کار بوده و تعداد مردان از این لحاظ حتی (۱۲۷ هزار نفر) افزایش داشته است.

جدول ۲- شاخص‌های اصلی بازار کار ایران به تفکیک جنسیت

بهار ۱۳۹۸			بهار ۱۳۹۷			
زن	مرد	کل	زن	مرد	کل	
۱۶/۱	۶۵/۰	۴۰/۶	۱۶/۸	۶۵/۳	۴۱/۱	نرخ (درصد)
۵/۴	۲۱/۹	۲۷/۳	۵/۶	۲۱/۸	۲۷/۴	تعداد (میلیون نفر)
۱۷/۳	۹/۲	۱۰/۸	۱۹/۲	۱۰/۳	۱۲/۱	نرخ (درصد)
۰/۹	۲/۰	۳/۰	۱۰/۷	۲/۲	۳/۳	تعداد (میلیون نفر)
۶/۱	۱۰/۹	۱۰/۰	۵/۷	۱۱/۲	۱۰/۲	سهم (درصد)
۰/۲	۲/۲	۲/۴	۰/۳	۲/۲	۲/۵	تعداد (میلیون نفر)
۶۴/۹	۲۸/۹	۴۰/۳	۶۳/۱	۲۳/۸	۳۶/۴	سهم جمعیت بیکار فارغ التحصیل آموزش عالی از کل بیکاران (درصد)

منبع: مرکز آمار ایران، چکیده نتایج طرح آمارگیری نیروی کار در بهار ۱۳۹۸

۲. قیمت‌ها و تورم

در دسترس مردم آنقدر زیاد بود که حتی با وجود افزایش چند برابری قیمت در بازارهای طلا، خودرو و مسکن، باز هم تقاضا افت محسوسی نداشت و در همان سطوح قیمتی نیز معامله صورت می‌گرفت. عامل مهم دیگر در تورم ایجادشده، جهش نرخ ارز بود که برای چند سال سرکوب شده بود. افزایش شدید نرخ ارز که در پی اتفاقات سیاسی و اقتصادی متعدد به ویژه تحریم‌های جدید آمریکا شکل گرفت، قیمت کالاهای قابل مبادله وارداتی و به مرور غیروارداتی را به شدت افزایش داد. در این میان، سیاست شکست‌خورده سرکوب قیمتی یک بار دیگر آزموده شد و دولت تلاش کرد با قانون و بخشنامه از افزایش قیمت‌ها جلوگیری به عمل آورد، اما رشد نرخ ارز طبیعتاً برای کالاهای قابل مبادله مزیت صادراتی ایجاد کرده بود و قیمت داخلی به تبع آن باید افزایش پیدا می‌کرد و حتی محدودیت‌های صادراتی وضع شده توسط دولت نیز مؤثر واقع نشد. علاوه بر این، سیاست‌هایی مثل تخصیص ارز ارزان‌قیمت (اختصاص دلار ۴,۲۰۰ تومانی) به کالاهای اساسی نیز از جمله سیاست‌های اشتباه و از پیش شکست‌خورده‌ای بود که وضعیت ارزی کشور را وخیم‌تر و اصلاح آن را سخت‌تر کرد و تنها دستاورد آن توزیع رانت بین گروه‌های خاص بود.

متوسط تورم سالانه شاخص قیمت مصرف‌کننده در شش ماهه نخست امسال حدود ۳۸ درصد بوده که البته تفاوت چندانی با تورم چند دهه اخیر کشور نداشته است. بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول نیز برای سال ۲۰۱۹ تورم ایران را به ترتیب ۳۸/۳ درصد و ۳۷/۲ درصد تخمین زده‌اند. بنابراین می‌توان

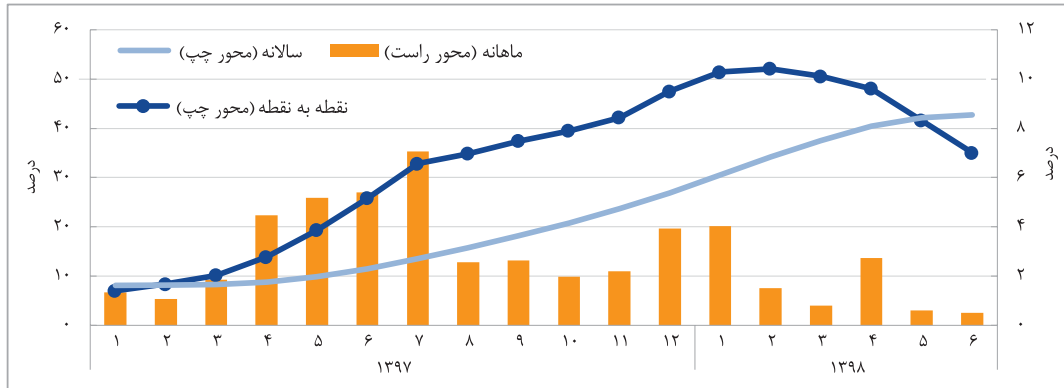
اقتصاد ایران در چهار دهه اخیر همواره با چالش تورم بالا دست و پنجه نرم کرده و تورم جزو لاینفک آن بوده است. کاهش تورم اگرچه حداقل در کلام سیاست‌گذاران، همیشه از جمله مسائل و اهداف مهم بوده، با این حال رقم تورم در ایران هیچ‌گاه به سطح متوسط کشورهای جهان نزدیک نشده و حتی هیچ‌گاه به طور پایدار تک‌رقمی نمانده است. این در حالی است که در اکثریت قریب به اتفاق کشورهای توسعه‌یافته و حتی در حال توسعه این مسئله کاملاً حل شده و تداوم تورم تک‌رقمی روندی عادی تلقی می‌شود. در ایران اما تورم بالا به مشکلی مزمن بدل شده که به طور مستمر حوزه خرد و کلان اقتصاد را تحت شعاع قرار می‌دهد. تورم بالا شکاف طبقاتی را افزایش و سطح رفاه را کاهش می‌دهد، نااطمینانی را چه برای خانوار و چه بنگاه تشدید و ارزش پول ملی را تضعیف می‌کند، انگیزه سرمایه‌گذاری و تولید را از بین برده و دلالتی را تشویق می‌کند، تخصیص بهینه منابع مالی را دچار اختلال می‌کند و بسیاری عوارض دیگر که از این ناحیه به اقتصاد کشور تحمیل می‌شود.

تورم بالای سال ۱۳۹۷ و اوایل سال ۱۳۹۸ که به طور قابل توجهی بیشتر از تورم چند سال قبل از آن بود، تحت تأثیر عوامل مختلفی شکل گرفت که یکی از مهمترین آنها رشد سریع نقدینگی در کنار رشد اندک و گاهی منفی تولید ناخالص داخلی بود. رشد قابل توجه نقدینگی در حالی از مسیرهای مختلف ایجاد شد که در مقابل، کالا و خدمات یا به بیان دیگر ارزش افزوده ایجاد شده در اقتصاد رشد چندانی نداشت و لذا منجر به جهش قیمت‌ها شد. پول و اعتبار

تورم نقطه‌به‌نقطه از آبان این سال بود. تورم نقطه به نقطه پس از رسیدن به اوج ۵۲/۱ درصدی در اردیبهشت امسال، روندی نزولی به خود گرفته و احتمالاً این روند حداقل تا پاییز ادامه داشته باشد، هر چند احتمالاً از سرعت کاهش کاسته خواهد شد. به این ترتیب بعد از چندین ماه تداوم افت تورم نقطه‌به‌نقطه، رشد تورم سالانه در پایان تابستان تقریباً متوقف شد و تنها با افزایش خفیف به ۴۲/۷ درصد در شهریورماه رسید. نمودار ۳ انواع نرخ تورم مصرف‌کننده را از ابتدای سال گذشته تا انتهای نیمه اول امسال نشان می‌دهد.

نتیجه گرفت تورم تک رقمی سال‌های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ نیز در نتیجه تغییر رویه سیاستی در متغیرهای پولی یا اصلاح زیرساخت‌هایی مثل کسری بودجه مزمین دولت نبوده و بیشتر به لطف انتظارات اقتصادی مثبت در آن برهه زمانی و بالا بودن نرخ بهره واقعی سپرده‌ها اتفاق افتاده است. بر اساس آخرین گزارش مرکز آمار، شاخص کل قیمت مصرف‌کننده برای خانوارهای کل کشور در شهریور امسال نسبت به ماه قبل ۰/۵ درصد و نسبت به شهریور سال گذشته ۳۵/۰ درصد افزایش یافت که به ترتیب کمترین تورم ماهانه از ابتدای سال ۱۳۹۷ و کمترین

نمودار ۳- تورم شاخص قیمت مصرف‌کننده خانوارهای کشور

مأخذ: مرکز آمار ایران، گزارش شاخص بهای مصرف‌کننده، شماره‌های مختلف

زیرمجموعه آن افزایش ۸۲/۵ درصدی انواع گوشت و ۷۹/۵ درصدی سبزیجات قابل توجه بوده است. لازم به ذکر است که شاخص قیمت چند بخش اصلی از جمله خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها در شهریورماه نسبت به ماه قبل اندکی افت داشته و تورم ماهانه آن‌ها منفی بوده است. بیشترین افت شاخص قیمت نیز به گروه حمل و نقل اختصاص داشته که با ۱/۰ درصد کاهش همراه بوده است. جدول ۳ تغییرات شاخص قیمت مصرف‌کننده را برای گروه‌های اصلی سبد خانوار در شهریور امسال نشان می‌دهد.

تورم سالانه ۴۲/۷ درصدی شهریور امسال در نتیجه تورم سالانه ۵۹/۷ درصدی گروه کالاها و ۲۴/۵ درصدی گروه خدمات محقق شده است. در طبقه‌بندی کالاها، تورم سالانه گروه کالاها با ۸۷/۴ درصد نسبت به کالاهای بی‌دوام (۵۵/۷ درصد) بالاتر بوده است. در میان ۱۲ بخش اصلی سبد خانوار کل کشور در محاسبات مرکز آمار، بیشترین نرخ تورم سالانه مربوط به دخانیات (۹۹/۲ درصد) و کمترین آن متعلق به آموزش (۲۲/۰ درصد) بوده است. خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها نیز طی این مدت ۶۲/۶ درصد افزایش قیمت داشته‌اند که در

جدول ۳- تورم شاخص قیمت کالا و خدمات مصرفی خانوارهای کشور بر حسب بخش‌های اصلی در شهریور ۱۳۹۸ (درصد)

سالانه	نقطه‌به‌نقطه	ماهانه	ضریب اهمیت	
۶۲/۶	۴۶/۰	۰/۵	۲۶/۶	خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها
۹۹/۲	۱/۸	-۰/۴	۰/۶	دخانیات
۵۱/۵	۴۷/۲	۲/۱	۴/۸	پوشاک و کفش
۲۳/۵	۲۴/۱	۲/۴	۳۵/۵	مسکن، آب، برق و سوخت‌ها
۷۱/۶	۵۷/۱	۱/۵	۳/۹	مبلمان و لوازم خانگی
۲۵/۴	۲۷/۰	۰/۸	۷/۱	بهداشت و درمان
۴۵/۶	۲۹/۸	-۱/۰	۹/۴	حمل و نقل
۳۴/۲	۲۱/۰	-۰/۹	۲/۹	ارتباطات
۶۷/۰	۵۰/۳	۱/۷	۱/۷	تفریح و فرهنگ
۲۲/۰	۲۴/۷	۲/۳	۱/۹	آموزش
۴۰/۹	۴۴/۷	۱/۴	۱/۴	هتل و رستوران
۵۱/۴	۳۹/۳	۰/۹	۴/۲	کالاها و خدمات متفرقه
۴۲/۷	۳۵/۰	۰/۵	۱۰۰/۰	شاخص کل

مأخذ: مرکز آمار ایران، گزارش شاخص قیمت مصرف‌کننده، شهریور ۱۳۹۸

۳. تراز پرداختها

درصدی را تجربه کرده است. این کاهش صادرات در شرایطی که انتظار می‌رود افزایش نرخ ارز اثر افزایش بر صادرات داشته باشد، عمدتاً به دلیل سیاست‌های بازرگانی دولت در راستای کنترل سطح عمومی قیمت‌های داخلی بوده است. این سیاست‌ها - شامل قیمت‌گذاری دستوری و ممنوعیت صادراتی برخی از کالاها - عملاً به محدودیت بیشتر عرضه ارز صادراتی در داخل و در نتیجه افزایش نرخ ارز و افزایش سطح عمومی قیمت‌ها منجر می‌شوند.

در نتیجه تحولات تجاری کشور، مزاد ۵۴۹ میلیون دلاری تراز بازرگانی غیرنفتی گمرکی در پنج ماهه نخست سال ۱۳۹۷ با کاهش قابل توجه ۸۸/۹ درصدی به ۶۱ میلیون دلار در دوره مشابه سال ۱۳۹۸ رسیده است. آمار تجارت خارجی کشور در پنج ماهه نخست سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ در جدول ۴ آمده است.

آخرین آمار مربوط به موازنه پرداخت‌های خارجی کشور که در زمان تهیه این گزارش از سوی بانک مرکزی منتشر شده، به سه ماه نخست سال ۱۳۹۷ اختصاص دارد. با توجه به این که در گزارش فصلی شماره ۱۳ اجزاء گزارش مذکور مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است، در این شماره از تکرار آن پرهیز می‌شود.

آخرین آمار تجارت خارجی منتشر شده از سوی گمرک در زمان تهیه این گزارش مربوط به پنج ماهه نخست سال ۱۳۹۸ است. در این مدت ۱۴/۱ میلیون تن کالا به ارزش ۱۷/۷ میلیارد دلار به کشور وارد و ۶۰/۷ میلیون تن کالا به ارزش ۱۷/۸ میلیارد دلار از کشور صادر شده است. بنابراین واردات نسبت به ماه مشابه سال قبل از نظر وزنی ۰/۱ درصد و از نظر ارزشی ۶/۸ درصد کاهش یافته است. صادرات اما از نظر وزنی افزایش ۲۹/۹ درصدی و از نظر ارزشی کاهش ۹/۱

جدول ۴- تجارت خارجی کشور در پنج ماهه نخست سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸

درصد تغییرات	پنج ماهه نخست ۱۳۹۷		پنج ماهه نخست ۱۳۹۸	
	وزن	ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)
واردات	-۶/۸	۱۹,۰۴۱	۱۴,۱۴۱	۱۷,۷۳۹
صادرات	-۹/۱	۲۹/۹	۴۶,۷۷۰	۱۷,۸۰۰
تراز بازرگانی غیرنفتی	-۸۸/۹	۴۲/۹	۳۲,۶۲۹	۶۱

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران، گزارش آمار مقدماتی تجارت خارجی طی پنج ماهه نخست سال ۱۳۹۸

از سوی دیگر، چین با صادرات ۴/۳ میلیارد دلار کالا به کشور در این مدت همچون سال گذشته در رتبه نخست کشورهای صادرکننده به ایران قرار دارد. سهم این کشور از کل واردات ایران نیز تغییر چندانی نداشته و از ۲۴/۱ درصد در مجموع سال ۱۳۹۷ به ۲۴/۲ درصد در پنج ماهه نخست سال ۱۳۹۸ رسیده است. امارات با ۳/۰ میلیارد دلار صادرات به ایران در این مدت، همچون سال گذشته در رتبه دوم شرکای وارداتی ایران قرار گرفته و سهم آن از ۱۵/۳ درصد در سال ۱۳۹۷ به ۱۷/۱ درصد در پنج ماهه نخست سال ۱۳۹۸ افزایش یافته است. ترکیه که با سهم ۶/۱ درصدی از کل واردات ایران در سال ۱۳۹۷ شریک چهارم وارداتی ایران بود، در پنج ماهه نخست سال جاری با صادرات ۲/۲ میلیارد دلار کالا به ایران، سهمی ۱۲/۵ درصدی از واردات ایران کسب کرده و در جایگاه سوم قرار گرفته است. هند اما از جایگاه سوم در سال ۱۳۹۷ به جایگاه چهارم شرکای وارداتی ایران در پنج ماهه نخست سال جاری فروافتاده، اگرچه سهم آن از ۶/۴ درصد از کل واردات ایران به ۱۰/۶ درصد افزایش یافته و ۱/۹ میلیارد دلار کالا در این مدت به ایران صادر کرده است. آلمان همچون سال گذشته در جایگاه پنجم شرکای وارداتی ایران است. صادرات ۰/۹ میلیارد دلاری آلمان به ایران سهم ۴/۹ درصدی از کل واردات ایران داشته، در حالی که سهم آلمان از واردات ایران در سال ۱۳۹۷ معادل ۵/۸ درصد بوده است. به این ترتیب واردات ایران نیز در سال ۱۳۹۸ متمرکزتر بر چهار شریک عمده خود بوده و سهم آلمان به عنوان مهمترین شریک اروپایی واردات ایران رو به کاهش گذاشته است.

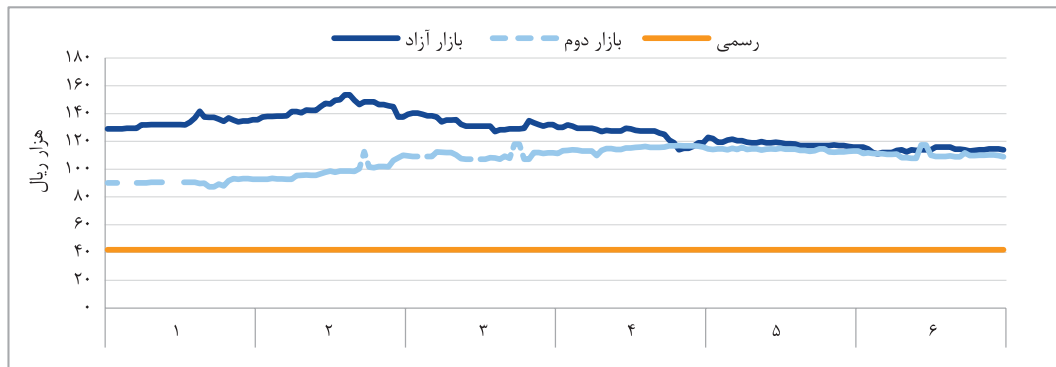
متأسفانه گمرک از ارائه جزئیات تجارت خارجی کشور اجتناب کرده و بخش محصولات عمده وارداتی و صادراتی را نیز از گزارش تحلیل مقدماتی خود حذف کرده است. در زمینه کشورهای عمده مقصد صادرات کشور، چین با واردات ۴/۴ میلیارد دلار کالا از ایران در پنج ماهه نخست سال جاری همچون سال گذشته در صدر کشورهای واردکننده کالا از ایران با سهم ۲۴/۹ درصدی قرار گرفت. سهم چین از صادرات ایران در سال ۱۳۹۷ معادل ۲۰/۸ درصد بود. عراق نیز همچون سال ۱۳۹۷، جایگاه دومین کشور واردکننده کالاهای ایرانی را با ۳/۹ میلیارد دلار واردات در پنج ماهه نخست سال ۱۳۹۸ به خود اختصاص داده است. سهم عراق از کل صادرات ایران در پنج ماهه نخست سال ۱۳۹۸ معادل ۲۲/۰ درصد و در مجموع سال ۱۳۹۷ معادل ۲۰/۱ درصد بوده است. ترکیه با واردات ۲/۵ میلیارد دلاری از ایران سهمی ۱۳/۹ درصدی را از کل صادرات ایران به خود اختصاص داده و در جایگاه سوم مقاصد صادراتی ایران قرار گرفته است. این در حالی است که سهم ۱۳/۴ درصدی امارات متحده عربی از صادرات ایران در سال ۱۳۹۷ به سهم ۹/۴ درصدی در پنج ماهه نخست سال ۱۳۹۸ افت کرده است. به این ترتیب امارات با واردات ۱/۷ میلیارد دلاری کالا از ایران در این مدت، جایگاه چهارم را به خود اختصاص داده است. افغانستان با ۰/۹ میلیارد دلار واردات از ایران و سهم ۵/۰ درصدی در جایگاه پنجم است. این کشور در سال ۱۳۹۷ سهم ۶/۶ درصدی از مجموع صادرات ایران داشت. به این ترتیب می‌توان ادعان داشت که صادرات ایران در سال ۱۳۹۸ بر دو کشور چین و عراق متمرکزتر شده است که اگرچه در شرایط تحریمی طبیعی محسوب می‌شود، اما ریسک‌های بیشتری را متوجه کشور خواهد کرد.

۴. بازار ارز

کمتر از نرخ بازار آزاد و بیشتر از نرخ رسمی ارز بود، در روزهایی از تابستان حتی از نرخ بازار آزاد فراتر رفت. برای مثال نرخ حواله دلار در سامانه نیما در ۱۴ شهریورماه ۳۰ درصد بیشتر از نرخ اسکناس دلار در بازار آزاد بود. این در حالی است که در ۲۰ فروردین نرخ اسکناس دلار در بازار آزاد ۵۸/۰ درصد بیشتر از حواله دلار در سامانه نیما بود. به طور متوسط در تابستان سال جاری نرخ دلار در برابر ریال در بازار آزاد ۱۲/۷ درصد کمتر از بهار این سال و ۱۵/۴ درصد بیشتر از تابستان سال قبل بوده است. نمودار ۴ قیمت دلار آمریکا را در بازار رسمی، بازار دوم و بازار آزاد در نیمه نخست سال ۱۳۹۸ نشان می‌دهد.

ریال ایران در تابستان سال ۱۳۹۸ تا حدودی در مقابل سایر واحدهای پولی بین‌المللی تقویت شد. قیمت دلار آمریکا در بازار آزاد که در ابتدای سال ۱۳۹۸ معادل ۱۲۸/۹ هزار ریال بود و در انتهای خرداد از سطح ۱۳۲/۰ هزار ریال فراتر رفت، در انتهای تابستان رقم ۱۱۳/۹ هزار ریال را به ثبت رساند. نرخ رسمی دلار آمریکا نیز در سال ۱۳۹۸ تغییری نداشت و نرخ حواله این ارز در بازار دوم (نیما) نیز اگرچه در بهار روندی افزایشی داشت، در تابستان ثبات نسبی را تجربه کرد و از ۱۱۱/۸ هزار ریال در انتهای خرداد به ۱۰۸/۹ هزار ریال در انتهای شهریور رسید. نرخ حواله ارز در سامانه نیما که از ابتدای راهاندازی این سامانه همواره

نمودار ۴- نرخ برابری دلار آمریکا بر حسب ریال در نیمه نخست سال ۱۳۹۸

مأخذ: بانک مرکزی ایران، شبکه اطلاع رسانی طلا، سکه و ارز و پایگاه اینترنتی sanarate.ir

مرکزی است. در واقع بانک مرکزی نه تنها تصمیمی برای حذف نرخ رسمی ارز ندارد، بلکه مهمترین هدف آن تأمین همین ارز است و نه کنترل کل‌های پولی برای کنترل تورم. این در حالی است که در عمده کشورهای دنیا، مهمترین هدف بانک مرکزی کنترل تورم در نظر گرفته شده و بانک مرکزی متولی سیاست پولی - و نه سیاست ارزی - برای دستیابی به این هدف است.

با این حال، به نظر می‌رسد که حذف تدریجی بخشی از تخصیص ارز با نرخ رسمی در دستور کار بانک مرکزی قرار گرفته است و برخی از اقلامی که پیش از این مشمول دریافت این ارز بودند، به بازار ثانویه ارجاع داده شده‌اند.

بانک مرکزی همچنین راه‌اندازی بازار متشکل ارزی را یکی از مهمترین سیاست‌های ارزی خود در سال ۱۳۹۸ اعلام کرده است. تا زمان تهیه این گزارش چندین بار آغاز به کار این بازار به تعویق افتاده و وعده بانک مرکزی در این زمینه محقق نشده است.

افزایش نرخ ارز در سامانه نیما به بازگشت بیشتر ارز حاصل از صادرات غیرنفتی و کاهش نرخ ارز در بازار آزاد کمک کرده است. در چهار ماهه نخست سال جاری بیش از ۵ میلیارد دلار ارز توسط صادرکنندگان محصولات غیرنفتی در سامانه نیما عرضه شده است، در حالی که این رقم برای کل سال ۱۳۹۷ معادل ۱۸/۷ میلیارد دلار بود. به گفته رییس کل بانک مرکزی، در نیمه نخست سال جاری تأمین ارز در این سامانه به ۱۱ میلیارد دلار از محل صادرات غیرنفتی رسیده و حدود ۸ میلیارد دلار نیز در همین مدت به نرخ رسمی توسط بانک مرکزی برای واردات دارو و کالاهای اساسی تخصیص یافته است. در حال حاضر نرخ سامانه نیما و بازار آزاد بسیار به یکدیگر نزدیک شده‌اند. افزایش نرخ رسمی ارز که به واردات دارو و کالاهای اساسی تعلق می‌گیرد نیز می‌تواند به کاهش بیشتر نرخ ارز در بازار آزاد و سامانه نیما کمک کرده و نهایتاً به تک‌نرخ شدن ارز منجر شود.

این در حالی است که رئیس کل بانک مرکزی در تیرماه سال جاری اعلام کرد که تأمین ارز برای کالاهای ضروری در کنار تأمین نقدینگی تولید، دغدغه اصلی بانک

۵. متغیرهای پولی و اعتباری

دارد که معمولاً سهم منفی قابل توجهی از پایه پولی را به خود اختصاص می‌دهد. با این حال در گزارش‌های منتشرشده بانک مرکزی توضیحی در مورد جزئیات آن وجود ندارد. در انتهای خرداد امسال مجموع سه قلم اصلی منابع پایه پولی ۴۰,۰۷۰/۷ هزار میلیارد ریال بوده، ولی بابت خالص سایر اقلام ۱,۳۲۶/۴ هزار میلیارد ریال از آن کم شده است که سهم منفی ۴۹ درصدی از کل پایه پولی داشته است. همچنین در یک سال منتهی به انتهای بهار ۱۳۹۸، با وجود این که دو جزء خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی و بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی در مجموع ۱۱۸/۲ هزار میلیارد ریال کاهش داشته‌اند و خالص بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی نیز تنها ۳۳۲/۰ هزار میلیارد ریال افزایش داشته، ۵۵۷/۷ هزار میلیارد ریال (معادل ۲۵/۵ درصد) به پایه پولی کشور اضافه شده است که عامل اصلی آن ۳۴۳/۹ هزار میلیارد افزایش (کمتر منفی بودن) خالص سایر اقلام است. جدول ۵ جزئیات تغییر این اقلام را نشان می‌دهد.

طبق آمار استخراج‌شده از تازه‌ترین ترازنامه منتشرشده بانک مرکزی، پایه پولی کشور در انتهای بهار ۱۳۹۸ به ۲,۷۴۴ هزار میلیارد ریال بالغ شده که نسبت به ابتدای سال ۳/۳ درصد رشد داشته است. «خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی» بخش عمده پایه پولی در ایران را تشکیل می‌دهد که در سه ماهه نخست امسال ۴/۴ درصد و در یک سال منتهی به انتهای خرداد ۲/۸ درصد از آن کاسته شده است. «بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی» دومین جزء بزرگ پایه پولی کشور است که آن هم با افت به ترتیب ۲/۶ درصدی و ۳/۷ درصدی در همین دوره‌ها همراه بوده است. از طرف دیگر، «خالص بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی» در مدت مورد بررسی با افزایش قابل ملاحظه‌ای همراه بوده و نرخ رشد ۴۲/۱ درصدی را برای بازه سه ماهه و ۴۰/۱۰ درصدی را برای بازه یک ساله منتهی به آخرین روز فصل اول سال به ثبت رسانده است، هرچند به دلیل سهم نسبتاً کوچک آن، تأثیر زیادی بر رشد پایه پولی نداشته است. علاوه بر این سه مورد، یک جزء بزرگ به نام «خالص سایر اقلام» نیز وجود

جدول ۵- اجزای پایه پولی از سمت منابع (مانده در پایان دوره - هزار میلیارد ریال)

تغییر بهار ۱۳۹۸ نسبت به زمان مشابه سال گذشته (درصد)	انتهای سال گذشته (درصد)	۱۳۹۸		۱۳۹۷		تایستان	پاییز	زمستان	بهار
		بهار	زمستان	بهار	تابستان				
۲۵/۵	۳/۳	۲,۷۴۴/۳	۲,۶۵۶/۹	۲,۴۳۶/۰	۲,۳۴۵/۱	۲,۱۸۶/۶	پایه پولی		
-۲/۸	-۴/۴	۲,۳۱۰/۴	۲,۴۱۶/۵	۲,۳۸۴/۱	۲,۳۶۴/۵	۲,۳۷۷/۰	خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی		
۴۰/۱۰	۴۲/۱	۴۱۴/۸	۲۹۲/۰	۱۳۲/۷	۸۲/۴	۸۲/۸	خالص بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی		
-۳/۷	-۲/۶	۱,۳۴۵/۵	۱,۳۸۱/۷	۱,۴۹۷/۹	۱,۵۰۶/۵	۱,۳۹۷/۱	بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی		
۱۰۰/۶	۷/۵	-۱,۳۲۶/۴	-۱,۴۳۳/۳	-۱,۵۷۸/۷	-۱,۶۰۸/۳	-۱,۶۷۰/۳	خالص سایر اقلام		

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزیده آمارهای اقتصادی، شماره‌های مختلف

حجم شبه پول حدود ۲۱ درصد بوده است که در نتیجه آن رشد ۲۵/۱ درصدی نقدینگی رقم خورده است. این مقدار رشد نقدینگی تقریباً معادل رقم مشابه در اردیبهشت ماه است، اما نسبت به رشد سالانه نقدینگی در انتهای خرداد سال گذشته ۴/۷ واحد درصد بیشتر بوده است. افزایش نقدینگی در این مدت عمدتاً از ناحیه پایه پولی بوده و ضریب فزاینده تقریباً در همان سطح سال گذشته، یعنی ۷/۲ بوده است. جدول ۶ ضریب فزاینده نقدینگی و اجزای تشکیل دهنده نقدینگی را در فصول مختلف سالهای ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ نشان می‌دهد.

نقدینگی موجود در اقتصاد کشور در انتهای بهار امسال به مرز ۲,۰۰۰ هزار میلیارد ریال نزدیک شد که ۸۴ درصد آن را شبه پول و مابقی را پول تشکیل می‌داد. سهم پول از نقدینگی در سال ۱۳۹۶ به طور متوسط حدود ۱۲ درصد و در سال ۱۳۹۷ حدود ۱۴ درصد بود که در انتهای فصل اول ۱۳۹۸ به ۱۶ درصد رسید. بخش عمده پول (بیش از ۸۰ درصد) از سپرده‌های دیداری تشکیل می‌شود و اسکناس و مسکوک در دست اشخاص سهم کوچکی از پول را به خود اختصاص می‌دهد. در یک سال منتهی به انتهای خرداد، رشد حجم پول نزدیک به ۵۱ درصد (عمدتاً ناشی از جهش ۵۷/۶ درصدی سپرده‌های دیداری) و رشد

جدول ۶- ضریب فزاینده نقدینگی و اجزای تشکیل دهنده نقدینگی (مانده در پایان دوره - هزار میلیارد ریال)

تغییر بهار ۱۳۹۸ نسبت به	انتهای سال گذشته	۱۳۹۸		۱۳۹۷		تغییر بهار ۱۳۹۸ نسبت به	زمان مشابه سال گذشته (درصد)
		بهار	زمستان	پاییز	تابستان		
۲۵/۱	۵/۲	۱۹,۷۹۹/۱	۱۸,۸۲۸/۹	۱۷,۶۴۵/۸	۱۶,۷۲۳/۷	۱۵,۸۲۷/۵	نقدینگی
۵۰/۹	۹/۰	۳,۱۰۸/۷	۲,۸۵۲/۳	۲,۴۴۶/۲	۲,۴۳۶/۷	۲,۰۵۹/۵	پول
۲۳/۷	-۸/۳	۵۰۲/۲	۵۴۷/۵	۴۵۵/۰	۴۴۵/۰	۴۰۶/۰	اسکناس و مسکوک در دست اشخاص
۵۷/۶	۱۳/۱	۲,۶۰۶/۵	۲,۳۰۴/۸	۱,۹۹۱/۲	۱,۹۹۱/۷	۱,۶۵۳/۵	سپرده‌های دیداری
۲۱/۲	۴/۵	۱۶,۶۹۰/۴	۱۵,۹۷۶/۶	۱۵,۱۹۹/۶	۱۴,۲۸۷/۰	۱۳,۷۶۸/۰	شبه پول (سپرده‌های غیردیداری)
-۰/۳	۱/۸	۷/۲	۷/۱	۷/۲	۷/۱	۷/۲	ضریب فزاینده نقدینگی (بدون واحد)

مأخذ: بانک مرکزی ایران، گزیده آمارهای اقتصادی، شماره‌های مختلف

اقتصاد دامن زده و رشد نقدینگی را به بیشتر از سطح بهینه آن در اقتصاد رسانده است.

در انتهای بهار امسال مانده کل تسهیلات اعطاشده سیستم بانکی به ۱۵,۶۵۷/۲ هزار میلیارد ریال رسیده که در مقایسه با ابتدای سال ۳/۸ درصد و در مقایسه با زمان مشابه سال قبل ۲۰/۷ درصد رشد داشته است. کل سپرده‌های بانکها و مؤسسات اعتباری غیربانکی نیز در این زمان به ۲۱,۷۶۵/۷ هزار میلیارد ریال بالغ شده است که ۲۶/۶ درصد بیشتر از مقدار مشابه در انتهای بهار ۱۳۹۷ است. از این میان حدود ۲,۲۲۸ هزار میلیارد ریال (معادل ۱۰/۲ درصد) به عنوان ذخیره قانونی نزد بانک مرکزی مانده و بانکها روی مابقی آن قدرت وام‌دهی و خلق پول داشته‌اند. میانگین نسبت ذخیره قانونی در سالهای ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ حدود ۱۰/۵ درصد بوده و از سال ۱۳۹۷ اندکی کاهش داشته است. در نتیجه تحولات منابع و مصارف سیستم بانکی تا انتهای فصل اول امسال، نسبت مانده تسهیلات به سپرده‌ها پس از کسر سپرده قانونی به ۸۰/۱ درصد افت کرده که ۴/۰ واحد درصد کمتر از رقم فصل مشابه سال قبل است. این نسبت در ابتدای دهه ۱۳۹۰ معادل ۱۱۰ درصد و در سال ۱۳۹۳ معادل ۹۲/۹ درصد بوده و در سالهای اخیر (به جز سال ۱۳۹۵) به طور تقریباً مستمر با کاهش همراه بوده است. جدول ۷ جزئیات این آمار را نشان می‌دهد.

رشد سریع نقدینگی یکی از چالش‌های نظام پولی کشور محسوب می‌شود که نقش اصلی در تشدید نرخ تورم دارد. در اقتصاد هر کشور با توجه به تولید و ارزش افزوده ایجاد شده در آن، سطح بهینه‌ای برای رشد نقدینگی وجود دارد که کمتر از آن زمینه‌ساز رکود و بیشتر از آن موجب تورم می‌شود. با توجه به تورم قابل توجه یک سال اخیر در کشور، سطح قیمت‌ها با سطح نقدینگی موجود تا حدودی سازگار شده و لذا این تداوم رشد قابل توجه نقدینگی است که خطر تجربه تورم‌های بالاتر را فراهم می‌کند. یکی از عوامل مهم افزایش سرعت خلق نقدینگی در سال‌های اخیر تداوم حضور دارایی‌های موهومی در ترازنامه بانک‌های کشور به دلیل عدم بازپرداخت و امهال بدهی‌های بخش خصوصی به بانک‌ها بوده است. بنابراین خلق نقدینگی تنها ریشه در کسری بودجه و انتقال بدهی دولت به ترازنامه بانک مرکزی ندارد، بلکه عدم بازپرداخت و امهال بدهی‌های بخش خصوصی به بانک‌ها نیز تأثیر قابل توجهی بر بروز این معضل دارد. اگر وام یا اعتبار پرداخت شده موجب ایجاد ارزش افزوده شود و سپس با بازپرداخت امحاء شود، نباید انتظار تشدید تورم را داشت. به بیان دیگر اعطای اعتبار چه به بخش دولتی و چه به بخش خصوصی موجب افزایش نقدینگی می‌شود و عدم بازپرداخت آن به معنای عدم امحای نقدینگی و افزایش سرعت خلق آن است. به این ترتیب هر گاه بانکی به جای حذف دارایی نکول شده از ترازنامه خود آن را امهال کند، به عدم تعادل بین بخش واقعی و بخش پولی

جدول ۷- مانده تسهیلات و سپرده‌های ریالی و ارزی بانکها و مؤسسات اعتباری در پایان دوره

درصد تغییر بهار ۱۳۹۸ نسبت به	انتهای سال گذشته	بهار ۱۳۹۸	۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	درصد تغییر بهار ۱۳۹۸ نسبت به	زمان مشابه سال گذشته
۲۶/۶	۵/۳	۲۱,۷۶۵/۷	۲۰,۶۷۳/۴	۱۶,۴۶۴/۱	۱۲,۷۲۸/۴	سپرده‌ها (هزار میلیارد ریال)	
۲۶/۷	۵/۲	۱۹,۵۳۷/۵	۱۸,۵۶۸/۳	۱۴,۷۴۱/۹	۱۱,۳۷۴/۱	سپرده‌ها پس از کسر سپرده قانونی (هزار میلیارد ریال)	
-۰/۹	۰/۵	۱۰/۲	۱۰/۲	۱۰/۵	۱۰/۶	نسبت ذخیره قانونی (درصد)	
-	-	۸۰/۱	۸۱/۳	۸۵/۴	۸۶/۷	نسبت تسهیلات به سپرده‌ها پس از کسر سپرده قانونی (درصد)	

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، آمارهای بانکی

۶. وضعیت مالی دولت

پژوهشی از قبیل مرکز پژوهش‌های مجلس در همان زمان نسبت به بیش‌برآورد بودن این رقم هشدار دادند. مجلس برخلاف نظر بازوی پژوهشی خود، نه تنها درآمدهای نفتی برآورد شده در لایحه را در زمان تصویب قانون بودجه کاهش نداد، بلکه حتی حدود ۱۰۰ هزار میلیارد ریال بر آن افزود، عمدتاً با تکیه بر این فرآیند که دولت نفت خام را به طلبکاران خود به عنوان رد دیون واگذار کند. قیمت نفت در این فرآیند بر اساس قیمت بورس انرژی یا متوسط قیمت فروش منطقه‌ای تعیین می‌شود. با این حال این فرآیند قابلیت تحقق نداشت، چرا که حتی فعالان حرفه‌ای بازار انرژی به دلیل تحریم‌های آمریکا تمایل چندانی به خرید نفت خام عرضه‌شده در بورس نداشتند. بنابراین مسلمانان طلبکار از دولت که تخصصی در بازار نفت و انرژی نداشتند و حتی امکانات تحویل گرفتن نفت خام و فروش آن در بازارهای جهانی را در اختیار ندارند، زیر بار تسویه مطالبات خود از دولت از طریق دریافت نفت خام نمی‌رفتند. به این ترتیب درآمدهای نفتی قانون بودجه سال ۱۳۹۸ به شدت غیرواقعی برآورد شدند.

دولت در این اصلاحیه میزان صادرات نفت را حدود ۳۰۰ هزار بشکه در روز در نظر گرفته و متناسب با آن، تغییرات دیگری را چه در سمت مصارف و چه در سمت منابع ایجاد کرده است. کلیات این تغییرات به صورت تخمینی و حدودی در جدول ۸ قابل مشاهده است.

جدول ۸- ارقام کلان قانون بودجه ۱۳۹۸، قبل و بعد از اصلاحیه بودجه (هزار میلیارد ریال)

مصارف		منابع	
درصد تغییر	بعد از اصلاحیه	قبل از اصلاحیه	شرح
-۱۲	۳,۱۰۰	۳,۵۲۴	هزینه‌ها (جاری)
-۳۶	۴۳۰	۶۶۹	تملك دارایی‌های سرمایه‌ای
۱۳	۳۳۰	۲۹۳	تملك دارایی‌های مالی
-۱۴	۳,۸۶۰	۴,۴۸۶	جمع مصارف عمومی

منابع		شرح	
درصد تغییر	بعد از اصلاحیه	قبل از اصلاحیه	شرح
-۱۸	۱,۹۶۰	۲,۳۹۰	درآمدها (عمومی)
-۶۱	۶۲۵	۱,۵۸۵	واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای
۱۵۰	۱,۲۷۵	۵۱۱	واگذاری دارایی‌های مالی
-۱۴	۳,۸۶۰	۴,۴۸۶	جمع منابع عمومی

مأخذ: قانون بودجه سال ۱۳۹۸، روزنامه دنیای اقتصاد، شماره ۴۶۶۶

حدود ۳۷ هزار میلیارد ریال افزایش در تملك دارایی‌های مالی (بابت بازپرداخت بدهی‌ها) نیز در نظر گرفته شده است.

به این ترتیب دولت لاجرم واگذاری دارایی‌های مالی را با رشدی حدوداً ۱۵۰ درصدی نسبت به قانون بودجه (حدوداً ۷۶۴ هزار میلیارد ریال) به حدود ۱,۲۷۵ هزار میلیارد ریال افزایش داده است. تنها ۱۰۰ هزار میلیارد ریال از این افزایش مربوط به واگذاری دارایی‌های دولت است و مابقی آن به ترتیب اهمیت مربوط به استفاده از منابع صندوق توسعه ملی (تا سقف ۴۵۰ هزار میلیارد ریال)، فروش اوراق بدهی دولتی (تا سقف ۳۸۰ هزار میلیارد ریال) و استفاده از موجودی حساب ذخیره ارزی (به میزان ۴۵ هزار میلیارد ریال) می‌شود. البته مجموع استفاده دولت از صندوق توسعه ملی و انتشار اوراق مالی نباید از ۶۲۰ هزار میلیارد ریال فراتر رود.

در راستای همین اصلاحیه، هیأت وزیران در شهریورماه سال جاری سازوکار تأمین ۳۸۰ هزار میلیارد ریال از محل فروش اوراق مالی اسلامی را تصویب کرد. این رقم مازاد بر ۴۳۰ هزار میلیارد ریال مجوز انتشار اوراق مالی اسلامی در قانون بودجه مصوب است. به این ترتیب می‌توان ادعان داشت که با این اصلاحیه، بار مالی اوراق بدهی ناشی از کسری بودجه سال ۱۳۹۸ تقریباً دو برابر شده است. اگر برداشت از صندوق توسعه ملی طبق این اصلاحیه به صورت دریافت تسهیلات باشد، و نه به صورت بازگشت از منابع صندوق، بار مالی ناشی از بازپرداخت تسهیلات صندوق توسعه ملی نیز به بار مالی بازپرداخت اوراق افزوده خواهد شد.

انتشار این حجم از اوراق مالی فشار فزاینده‌ای بر نرخ بهره در بازار بدهی و منابع مالی در اختیار بخش خصوصی وارد خواهد کرد. به این ترتیب تشکیل سرمایه به عنوان موتور محرکه اصلی رشد اقتصادی کشور با چالش بیشتر مواجه خواهد شد، به ویژه این که با کاهش ۳۶ درصدی مخارج عمرانی در این اصلاحیه نسبت به قانون بودجه، امیدی به سرمایه‌گذاری دولتی نیز نمی‌توان داشت. به این ترتیب بانک مرکزی چاره‌ای به جز خرید حجم عظیمی از اوراق دولتی از طریق عملیات بازار باز نخواهد داشت. در همین راستا، مجوز عملیات بازار باز در قانون بودجه سال ۱۳۹۸ داده شده و دستورالعمل آن در فروردین‌ماه به تصویب شورای پول و اعتبار رسیده است.

آخرین آمار رسمی منتشرشده از عملکرد مالی دولت در زمان تهیه این گزارش مربوط به نه ماهه نخست سال ۱۳۹۷ بوده که در نسخه شماره ۱۴ همین گزارش به تفصیل به آن پرداخته شده و از تکرار آن در این شماره پرهیز شده است.

پس از گذشت حدود چهار ماه از آغاز سال ۱۳۹۸، دولت از طریق شورای عالی هماهنگی اقتصادی - متشکل از سران قوا - نسبت به اصلاح قانون بودجه این سال اقدام کرد. دلیل اصلی این اصلاح بودجه به بازبینی درآمدهای نفتی مربوط می‌شود و نمی‌توان آن را در راستای طرح اصلاح ساختاری بودجه تفسیر کرد. در سال‌های گذشته برای تغییر در ارقام بودجه، دولت نسبت به ارائه متمم بودجه به مجلس شورای اسلامی اقدام می‌کرد تا در صورت تصویب آن در مجلس، در دستور کار قرار گیرد. اما امسال این تغییر در ارقام بودجه با مصوبه شورای عالی هماهنگی اقتصادی در دستور کار قرار گرفته است و فرآیند نسبتاً شفاف تصویب آن در مجلس شورای اسلامی کنار گذاشته شده است. به همین دلیل اطلاعات مربوط به این مصوبه چندان شفاف و دقیق نیست و اطلاعات مربوط به آن تنها از طریق منابع غیررسمی اطلاع‌رسانی شده است.

دلیل اصلی تصویب این اصلاحیه تغییر در پیش‌بینی درآمدهای نفتی است. دولت در لایحه بودجه سال ۱۳۹۸ صادرات نفت و میعانات گازی را بیش از ۱/۵ میلیون بشکه در روز برآورد کرده بود. این در حالی است که نهادهای معتبر

طبق اخبار غیررسمی، درآمد نفتی در این اصلاحیه حدود ۵۷۰ هزار میلیارد ریال در نظر گرفته شده است که با لحاظ سایر واگذاری‌های دارایی‌های سرمایه‌ای، کل این واگذاری‌ها به ۶۲۵ هزار میلیارد ریال بالغ می‌شود و از کاهش ۶۱ درصدی نسبت به قانون بودجه حکایت دارد. اگر قیمت نفت را مشابه مبنای محاسبات لایحه و قانون بودجه معادل ۵۴ دلار در هر بشکه در نظر بگیریم، پس از کسر سهم صندوق توسعه ملی و سهم شرکت‌های ملی نفت و گاز - با لحاظ فروش میعانات گازی به پتروشیمی‌های داخلی و خالص صادرات گاز - درآمد نفتی سهم دولت با فرض صادرات روزانه ۳۰۰ هزار بشکه نفت و میعانات گازی حدود ۸/۴ میلیارد دلار خواهد شد. این در حالی است که در لایحه بودجه در نظر گرفته شده بود که ۱۴ میلیارد دلار از درآمدهای نفتی دولت با نرخ ۴۲ هزار ریال به ازای هر دلار و مابقی با نرخ سامانه نیما (حدود ۸۰ هزار ریال به ازای هر دلار در زمان تهیه لایحه بودجه) تسعیر شود. بنابراین دولت کاهش میزان ارزش تخصیص یافته با نرخ رسمی را در دستور کار قرار داده، اگرچه حذف کامل آن با لحاظ نرخ کنونی سامانه نیما، درآمد به مراتب بیشتری را نسبت به ارقام پیش‌بینی‌شده در این اصلاحیه در اختیار دولت قرار خواهد داد. اگر دولت تخصیص ارزش با نرخ رسمی را به ۵ میلیارد دلار در سال ۱۳۹۸ کاهش دهد و نرخ سامانه نیما نیز به طور متوسط در این سال معادل ۱۰ هزار و ۷۰۰ تومان به ازای هر دلار باشد، با فرض قیمت ۵۴ دلاری هر بشکه نفت و صادرات ۳۰۰ هزار بشکه نفت و میعانات گازی در روز، درآمد نفتی ۵۷۰ هزار میلیارد ریالی دولت در این سال محقق خواهد شد.

البته درآمدهای عمومی دولت نیز در این اصلاحیه حدود ۱۸ درصد نسبت به قانون بودجه مصوب این سال کاهش یافته است، اگرچه مشخص نیست که این کاهش مربوط به کدام زیرمجموعه‌های آن است. بنابراین مجموع کاهش درآمدهای عمومی و واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای حدود ۱,۳۹۰ هزار میلیارد ریال بوده است.

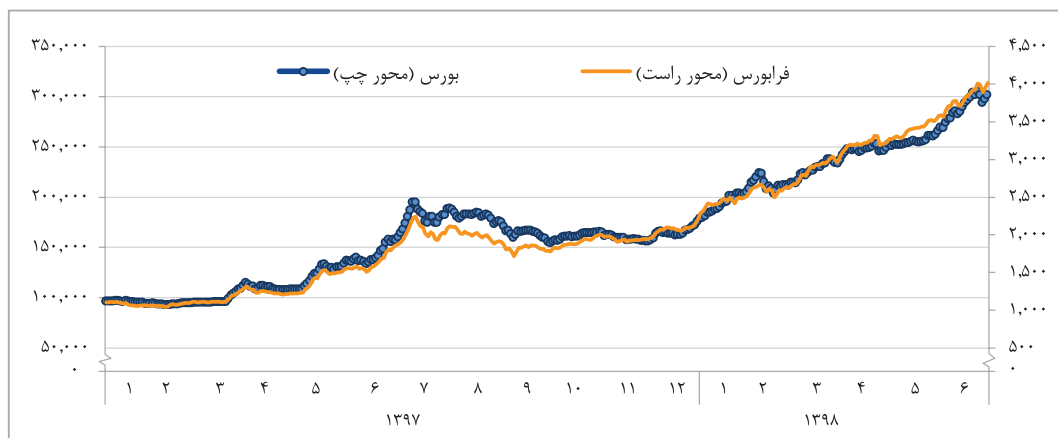
دولت از مصارف جاری و عمرانی خود نیز حدود ۶۶۳ هزار میلیارد ریال کاسته است که حدود ۴۲۴ هزار میلیارد ریال از آن مربوط به هزینه‌های جاری (کاهش حدوداً ۱۲ درصدی) و حدود ۲۳۹ هزار میلیارد ریال از آن مربوط به مخارج عمرانی (کاهش حدوداً ۳۶ درصدی) است. البته باید توجه داشت که در این اصلاحیه

۷. بازار سرمایه

نسبت سهام شرکت‌ها و کارخانه‌های صنعتی پربازده‌تر بوده‌اند. تحولات شاخص فرابورس نیز تا حدودی مشابه شاخص بورس، اگرچه با بازدهی بالاتر به ویژه در بازه یک ساله بود. شاخص کل فرابورس در طول شش ماه نخست سال ۶۹/۱ درصد و در طول یک سال منتهی به انتهای شهریورماه ۱۱۳/۸ درصد رشد را تجربه کرد. برخلاف روند سال‌های قبل که شاخص فرابورس معمولاً پرنوسان‌تر از شاخص بورس بوده، در شش ماهه نخست ۱۳۹۸ این شاخص با نوسان بسیار محدود در اکثر روزهای کاری فقط رشد مثبت را به ثبت رسانده است. نمودار ۵ تحولات روزانه شاخص‌های کل بورس و فرابورس از ابتدای سال ۱۳۹۷ تا انتهای نیمه نخست سال ۱۳۹۸ را نشان می‌دهد.

بازار سرمایه کشور در نیمه نخست سال ۱۳۹۸ دوره پررونقی را تجربه کرد. شاخص کل بورس اوراق بهادار تهران در انتهای شهریور امسال کانال ۳۰۰ هزار واحدی را پشت سر گذاشت و در آخرین روز کاری این ماه به ۳۰۲،۱۰۴ واحد رسید. بازدهی شاخص کل این بازار در طول شش ماه نخست سال ۶۹/۱ درصد و در طول یک سال منتهی به انتهای شهریورماه ۸۸/۲ درصد بوده که در مقایسه با بازارهای ارز، طلا، خودرو و مسکن به طور متوسط عایدی بسیار بالاتری را به سرمایه‌گذاران رسانده است. رشد شاخص مالی و شاخص صنعت در طول این شش ماهه به ترتیب ۷۷/۶ درصد و ۶۸/۱ درصد و در طول این یک سال به ترتیب ۱۲۷/۱ درصد و ۸۵/۱ درصد بوده است. این امر نشان می‌دهد که به خصوص در بازه یک ساله مذکور به طور متوسط سهام گروه مالی و بانکی به

نمودار ۵- شاخص کل بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران

مأخذ: سایت اینترنتی بورس اوراق بهادار تهران، قابل دسترسی در <http://new.tse.ir> و فرابورس ایران، قابل دسترسی در <http://ifb.ir>

در این دوره‌ها به ترتیب ۱،۴۴۶ هزار میلیارد ریال و ۳۳۵ هزار میلیارد ریال بود. با لحاظ کردن ارزش معاملات بازار اوراق بدهی (۵۱ هزار میلیارد ریال)، اوراق مشتقه (۰/۷ هزار میلیارد ریال) و صندوق‌های قابل معامله (۸۵ هزار میلیارد ریال)، ارزش معاملات شش ماهه بورس به رقم قابل توجه ۱،۵۸۲ هزار میلیارد ریال می‌رسد. بازار اوراق مشتقه اگرچه در مقایسه با کل بورس بسیار کوچک بوده و معاملات در آن سهم ناچیزی از کل دارد، بیشترین رشد حجم معاملات با نزدیک به ۲،۵۰۰ درصد متعلق به این بازار است. همچنین، کمترین رشد ارزش معاملات نیز در بازار اوراق بدهی اتفاق افتاده که تنها ۷ درصد بیشتر از شش ماهه نخست سال گذشته است. جدول ۹ برخی شاخص‌ها و آمارهای مهم بورس اوراق بهادار تهران را نشان می‌دهد.

ارزش بازار بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران در آخرین روز شهریورماه به ترتیب به ۱۱،۰۴۵ هزار میلیارد ریال و ۲،۸۶۷ هزار میلیارد ریال رسید که مجموع آن‌ها از ۵۰ درصد ارزش اسمی تولید ناخالص داخلی کشور فراتر رفته است. نسبت به انتهای شهریور سال گذشته، ارزش بازار بورس بیش از ۸۰ درصد ارزش بازار فرابورس حدود ۵۶ درصد رشد داشته است که تجربه جدیدی در بازار سرمایه کشور به حساب می‌آید. اما آنچه در شش ماهه ابتدایی سال ۱۳۹۸ در بازار سرمایه بیش از همه جلب نظر می‌کرد، حجم و ارزش معاملات بود که رشد بسیار چشمگیری داشت. حجم معاملات اوراق مالکیتی شرکت‌های بورسی (فقط بورس اوراق بهادار تهران) در نیمه نخست سال به ۴۸۶ میلیارد سهم بالغ شد و در طول این شش ماه روند فزاینده‌ای داشت، به طوری که تنها در شهریورماه بیش از ۱۰۰ میلیارد سهم مورد معامله قرار گرفت. ارزش معاملات

جدول ۹- برخی شاخص‌های مهم بورس اوراق بهادار تهران

انتهای دوره			در طول دوره			
شاخص صنعت (هزار واحد)	شاخص مالی (هزار واحد)	شاخص کل (هزار واحد)	ارزش بازار (هزار میلیارد ریال)	ارزش معاملات کل (هزار میلیارد ریال)	ارزش معاملات سهام (هزار میلیارد ریال)	حجم معاملات سهام (میلیارد سهم)
۲۷۰/۸	۳۶۴/۶	۳۰۲/۱	۱۱،۰۴۵/۴	۱،۵۸۲/۱	۱،۴۴۵/۶	۴۸۶/۶
۱۴۶/۳	۱۶۰/۵	۱۶۰/۵	۶،۱۲۴/۱	۵۷۶/۵	۵۰۶/۸	۲۰۷/۲
۸۵/۱	۱۲۷/۱	۸۸/۲	۸۰/۴	۱۷۴/۴	۱۸۵/۳	۱۳۴/۹

مأخذ: بورس اوراق بهادار تهران، گزارش تفصیلی ماهانه بازار، شماره‌های مختلف

۸. سایر تحولات

عبارت دیگر ارائه چنین طرح‌هایی حتی می‌تواند به اثرگذاری بیشتر تحریم‌های آمریکا کمک کند.

طرح دیگر مجلس در این راستا، الزام دولت به حمایت از افراد و مؤسسات ایرانی است که از تحریم‌های آمریکا متضرر شده‌اند. محل تأمین منابع مالی چنین حمایتی در این طرح مشخص نشده و فارغ از ظرفیت ایجاد فساد در اجرای این طرح، تشدید کسری بودجه پیامد مستقیم آن خواهد بود که تشدیدکننده تبعات تحریم نفتی است.

همچنین طرح الزام دولت به اقدام قانونی علیه شرکت‌هایی که به تحریم‌های ضد ایرانی ایالات متحده آمریکا پیوسته‌اند در مجلس مطرح شده است. هدف این طرح اخذ جریمه از شرکت‌های بدعهد خارجی است. از آنجایی که اخذ جریمه از شرکت‌هایی که قرارداد خود را با طرف ایرانی به طور یک طرفه فسخ کرده‌اند صرفاً در صورت تمایل مجدد همکاری آنها با ایران در چارچوب قرارداد جدید ممکن است، این مسأله منجر به سخت‌تر شدن همکاری‌های بین‌المللی ایران پس از رفع احتمالی تحریم‌ها و عدم بهره‌مندی کشور از مزایای بازگشتن به اقتصاد جهانی خواهد شد. چنین تصمیماتی می‌تواند تلاش دیپلماتیک کشور را کم‌ثمر و یا حتی بی‌ثمر کند.

یکی دیگر از تحولات اقتصادی اخیر کشور تصویب طرح تفکیک بخش تجارت از وزارت صنعت، معدن و تجارت و تشکیل وزارتخانه مستقل تجارت و خدمات بازرگانی بود. دولت ادعا می‌کرد که وظایف فعلی وزارتخانه مذکور سنگین است و تشکیل وزارت بازرگانی می‌تواند به کنترل قیمت‌ها در بازار کمک کند. فارغ از همه تبعات مستقیم و غیرمستقیم این تصمیم، تحمیل هزینه چنین طرحی در شرایط کسری بودجه فزاینده منطقی به نظر نمی‌رسد. البته در این طرح هزینه اجرا از محل صرفه جویی در هزینه‌های جاری و از محل بودجه وزارتخانه مربوطه در نظر گرفته شده است. اما این روش نه چشم‌انداز دقیقی از محل تأمین منابع به دست می‌دهد و نه قابلیت اجرا دارد، چرا که اگر امکان صرفه‌جویی بیشتر در هزینه‌های جاری وجود داشت، دولت دست به دامن مصوبه سران قوا برای انتشار ۳۸۰ هزار میلیارد ریال اوراق مالی اسلامی جدید فراتر از مجوز قانون بودجه نمی‌شد. تحمیل هزینه این طرح در شرایطی است که شکست کنترل دستوری بازار چه از منظر علم اقتصاد و چه از منظر تجربه ایران در دوره پیشین وجود وزارت بازرگانی بارها اثبات شده است.

تحریم‌های آمریکا علیه ایران روند فزاینده‌ای به خود گرفته است. در شهریورماه سال جاری بانک مرکزی و صندوق توسعه ملی مورد تحریم خزانه‌داری آمریکا قرار گرفتند. البته بانک مرکزی ایران پیش از این نیز در زیرمجموعه تحریم‌های مربوط به ایران قرار داشت، اما این بار در زیرمجموعه تحریم‌های مربوط به تأمین مالی تروریسم قرار گرفته است. این وضعیت ریسک همکاری دیگر کشورها با بانک مرکزی ایران را افزایش خواهد داد، اگرچه مقامات ایران بر بی‌تأثیر بودن آن تأکید دارند. تحریم صندوق توسعه ملی نیز علاوه بر اخلاف در سرمایه‌گذاری خارجی این صندوق، بکارگیری تسهیلات ارزی ارائه‌شده از محل منابع این صندوق را با محدودیت‌های بیشتری مواجه خواهد کرد. به این ترتیب علاوه بر این که ایجاد درآمد نفتی جدید برای ایران با سد تحریم‌های آمریکا مواجه است، استفاده از درآمدهای نفتی که پیش از این کسب شده نیز در پشت این سد قرار گرفته است.

در مقابل، نمایندگان مجلس شورای اسلامی برای مقابله با تحریم‌های آمریکا طرح‌هایی را ارائه کرده‌اند. یکی از این طرح‌ها، طرح مقابله با تحریم‌های آمریکا از طریق جایگزینی کالا و خدمات است. طبق این طرح دولت مکلف است که کلیه کالاها و خدمات وارداتی مستقیم و غیرمستقیم از آمریکا را شناسایی و نسبت به حذف و جایگزینی آنها اقدام کند. اگرچه واردات ایران از آمریکا در سال ۲۰۱۸ افزایش قابل توجهی داشته است، اما باید توجه داشت که بخش قابل توجهی از این واردات مربوط به محصولات کشاورزی و کالاهای اساسی خوراکی است. دلیل این افزایش واردات نیز علاوه بر در نظر گرفتن ریسک ناشی از قطع رابطه تجاری در آینده از سوی تجار دو طرف و استفاده حداکثری از درجه موجود، در گرفتن جنگ تجاری و تعرفه‌ای بین آمریکا و چین و در نتیجه کاهش تقاضا برای محصولات آمریکایی و افت نسبی قیمت آنها است. بنابراین محدودیت در این تجارت به معنای تحریم خود از دسترسی به کالای اساسی ارزان قیمت‌تر است. از سوی دیگر باید توجه داشت که تحریم ایران هزینه اقتصادی و تجاری چندانی را متوجه آمریکا نمی‌کند، اما آمریکا در بسیاری از محصولات و فناوری‌ها دارای انحصار بوده و حذف آنها به دلیل عدم امکان جایگزینی هزینه سنگینی را به اقتصاد و صنعت کشور وارد خواهد کرد. در عین حال اقتصاد آمریکا بسیار بزرگ است و کالاها و خدماتی که به طور غیرمستقیم به این کشور مربوط می‌شوند طیف گسترده‌ای دارند. ممنوعیت واردات این طیف وسیع کالاها و خدمات هزینه گزافی را به اقتصاد ایران وارد خواهد کرد. به

گزارش فصلی تحولات اقتصاد ایران | شماره ۱۶ | مهر ۱۳۹۸

تهیه شده در مدیریت تحقیقات اقتصادی بانک خاورمیانه
کارشناسان: فرشید اسلامبولچی، حسین سلطان آبادی و محمد کوثری

صفحه آرایی: حنا نه نیازمند

ساختمان ادارات مرکزی بانک خاورمیانه

تهران، خیابان احمد قصیر (بخارست)، نبش خیابان پنجم
تلفن: ۴۲۱۷ ۸۰۰۰ فکس: ۱۰۹۵ ۸۸۷۰
کدپستی: ۱۵۱۳۶۴۵۷۱۷ صندوق پستی: ۴۴۴۵-۱۵۸۷۵
www.middleeastbank.ir info@middleeastbank.ir